

Folyóirat-állomány a CEU Könyvtárában

A CEU Könyvtár folyóirat-állománya a kezdetektől intenzíven növekedett, az utóbbi években az előfizetések száma nagyjából állandósult, 900-1000 cím között mozog. Olvasótermeinkben három különböző részre tagolódik a gyűjtemény, az általános rész mellett különgyűjteményt képez a jogi és a környezetvédelmi. A tanszékek határozzák meg, hogy mely címekre fizessünk elő. A folyóirat-szállítók piacáról könyvtárunk az EBSCO-t választotta, s több ízben megerősítette pozíciójában. Összes folyóiratunk kereshető az OPAC Journal Search felületén, azok is, amelyek adatbázisokból érhetők el; a technikai hátteret a TdNet Electronic Journal Management szolgáltatás adja.

A folyóirat-állomány számokban

A Közép-európai Egyetem Könyvtára (CEU Könyvtár) jelenlegi folyóirat-állománya mintegy 2100 cím, melyből 981 kurrens. Ezek közül 433 folyóirathoz, magazinhoz, újsághoz online elérést is szolgáltatunk. Csak online formában elérhető folyóirataink száma 2011-ben 57.

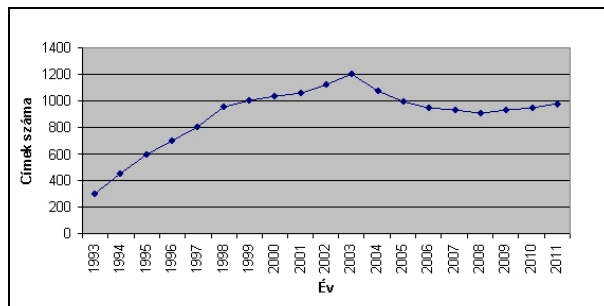
A fentiekén kívül összességében közel 31 000 folyóirathoz van teljes szövegű hozzáférés, mely különböző adatbázisoknak köszönhető (pl. SAGE, Project Muse). Ezek közül a legjelentősebbek az EISZ-konzorciumi tagság keretében használható adatbázisok (pl. Elsevier, JSTOR, SpringerLink), melyek igen értékes kiadványokhoz engednek hozzáférést. A fenti két kategóriát kiegészítik a DOAJ (Directory of Open Access Journals) adatbázison keresztül elérhető folyóiratok. 2010-ben 322 olyan folyóirattal rendelkezett könyvtárunk, amelyeket csak a CEU fizet elő Magyarországon. A könyvtár gyűjtőkörének fő részét a társadalomtudományok alkotják, az állomány a CEU tanszékek igényei szerint fejlődik.

- A folyóirat-állomány alakulásában a következő tényezők játszottak szerepet:
- A különböző tanszékek eleinte minden, a profiljukba illő folyóiratot megrendeltek, melyek közül többről kiderült, hogy kevésbé használatosak, kevésbé keresettek. A raktárban jól tükrözik ezt a helyzetet az 1-2 évfolyamot felölelő kötetek.
- A folyóiratokat tartalmazó adatbázisok előfizetésével párhuzamosan, a tanszékek javaslatára, számos kiadványról lemondunk. Erre egy konkrét példa: 2001-ben a Legal Department¹ a Westlaw adatbázis beszerzéséről döntött, mely-

nek következtében mintegy 40, a Westlaw adatbázisból elérhető folyóiratról lemondtak.

- Csere útján érkeznek rendszeresen néhány cím, például a Cseh Tudományos Akadémia Könyvtárából és a Cseh Nemzeti Könyvtártól.
- Folyóiratok megszűnésével, formátumuk megváltozásával (pl. nyomtatottból elektronikussá vált) is változik az előfizetett periodikák száma.
- A lemondott folyóiratok helyett újakat rendelnek a tanszékek.

Összefoglalva elmondható, hogy a folyóirat-állomány állandó mozgásban van, bár az utóbbi 5-6 évben nagyjából állandósult, évi előfizetésünk 900-1000 cím között mozog.

1. ábra Folyóirat-előfizetés 1993-2011 között

Az 1. ábrán látható számok tükrözik, hogy az elmúlt 18 évben hogyan alakultak a folyóirat-előfizetések könyvtárunkban.

A CEU Könyvtár folyóirat-gyűjteményei

A CEU Könyvtár folyóirat-gyűjteménye tartalmilag a CEU Egyetem curriculumához kapcsolódik, zö-

mében társadalomtudományi kiadványokat tartalmaz. Az általános folyóirat-gyűjteményben a folyóiratszámok szabadpolcon, ábécérendben találhatóak, jelenleg az utolsó két év érhető el az olvasóteremben.

Önálló állványon vannak a magazinok és a napilapok. A magazinok esetében nagy figyelmet fordítunk arra, hogy az ide járó diákok származási helyének, nyelvének megfelelő jelentősebb napi-, illetve hetilapok elérhetőek legyenek. Mivel azonban minden igényt nem tudunk kielégíteni, 2009-ben előfizettünk a *Library PressDisplay* adatbázisra, amely közel 1000 napilapot, újságot tartalmaz a világ számos országából.

Folyóirataink többsége angol nyelvű (84%), ezt követi a német (5%), a magyar (4%), a francia (3%), az orosz (1%), a maradék 3%-on további 9, főként közép-kelet-európai nyelv osztozik.

Az általános gyűjteményen túl két különgyűjteménnyel is rendelkezik a könyvtár: a jogi és a környezetvédelmi gyűjteménnyel.

A jogi gyűjtemény jelenleg 167 kurrens címből áll. Erőssége az angol-amerikai összehasonlító és nemzetközi magánjog (34%), az összehasonlító alkotmányjog (11%), az üzleti és kereskedelmi jog (20%), valamint az emberi és polgári jog (18%). A megmaradt 17%-ot a kriminalisztikajog, a médiajog, a törvénykezés és egyéb jogterületek teszik ki.

1993–2000 között az előfizetett jogi folyóiratok száma erőteljesen növekedett, 2000-ben közel 200 címre volt kurrens előfizetésünk. 2001-ben mintegy 40 folyóirat megrendelését lemondtuk és kiváltottuk a Westlaw International jogi adatbázis előfizetésével. Ettől kezdve a kurrensen előfizetett jogi folyóiratok száma 160 körül mozog.

A jogi gyűjtemény speciális részét képezik az ún. cserélhető lapos (loose-leaf), illetve pocket part kiadványok, melyek lényege, hogy az adott jogi kiadványból az elavult lapokat el kell távolítani, az aktuálisakat le kell fűzni. A speciális formátumfajták közé tartozik a mikrofilmlap is, melyből két kurrens címet gyűjtünk.

A környezetvédelmi gyűjtemény 144 címet tartalmaz, melyeknek több mint a fele, 77 cím, kurrens előfizetés, és jelentős a retrospektív kötetek száma. A gyűjtemény erőssége a környezetvédelmi közgazdaságtan, az ökológia és a környezetvé-

delmi politika, s külön hangsúlyt kap a környezetvédelmi jog.

Mind a jogi, mind a környezetvédelmi gyűjtemény a könyvtárban is elkülönülten található, külön-külön olvasóterem áll rendelkezésre mindkét szakterület tanulmányozásához.

A folyóirat-előfizetési folyamat

Ahogy a bevezetőben említettem, a tanszékek – a részükre megállapított költség határain belül – határozzák meg az előfizetendő folyóiratok listáját. Az adott tanév folyamán a már meglévő előfizetéseiket egészítik ki újabb rendelésekkel, illetve döntenek egy-egy cím lemondásáról, vagy retrospektív kötetek megrendeléséről.

A könyvtár minden év májusában listát küld a tanszékeknek az előfizetett folyóiratokról. Az alapadatokon kívül (cím, ISSN, formátum) a döntéshozatal a következő információkkal segítjük:

- Tájékoztatást adunk a nyomtatott verzió olvasótermi használatáról, illetve annak hiányáról.
- 2009-től online használati statisztikát közlünk.
- Ebben az évben már a folyóiratok impaktfaktorát is feltüntettük.

Több forrást, módszert felhasználva kalkuláljuk a következő évre várható áremelkedést. A kalkuláláshoz megvizsgáljuk az elmúlt két év átlagos emelkedését témakörönként, illetve címenként, valamint felhasználjuk a *libraryjournal.com*² hasábjain minden év tavaszán megjelenő árkalkulációt.

Az online statisztika elkészítése

Az online használat kimutatása többértékű munka volt, több helyről kellett összegyűjteni az adatokat egy Excel-file-ba. Elsőként letöltöttük az EBSCO EJS-Electronic Journal Service által nyújtott statisztikát, amely 532 címet tartalmazott. Második lépésként a nagyobb kiadók, szolgáltatók (pl. CUP, OUP, SAGE, Wiley, Informaworld) által kínált használati statisztikákat gyűjtöttük be. A munkát gyorsította, hogy e szolgáltatók többsége rendelkezett a statisztikák letöltéséhez nagy segítséget nyújtó *COUNTER/SUSHI* rendszerrel. A legtöbb online szolgáltató hónapra és folyóiratcímre lebontva kínálja a használati statisztikát. Ezek letöltése általában login/jelszó-kombináció megadása után lehetséges. Egyes kiadók csak az általunk előfizetett folyóiratokról nyújtottak kimutatást, míg

másoknál keresgélteni kellett a saját előfizetéseinket. A tanszékeknek elküldött online statisztika mindegyike az egyes folyóiratok teljes szövegű cikkeinek letöltését tükrözi. Harmadik lépésként a TDNet-rendszer által kínált statisztikákat töltöttük le. A TDNet minden egyes full-text letöltést rögzít, így olyan folyóiratokhoz is kaptunk online használati statisztikát, amelyekhez a kiadóktól nem tudtunk ilyet szerezni. (Kérdésünkre sok helyen kaptuk válaszul, hogy 1-2 folyóirathoz nem éri meg megvenni a statisztikakészítő programot.) Szintén a TDNet rendszeréből kaptunk a csak nyomtatott formában előfizetett, de adatbázisokból, egyéb forrásokból online formában is elérhető folyóiratokról statisztikát.

A tanszékek számára küldött listához egy másik levelet is csatoltunk, amelyben értelmeztük, hogy az általunk adott információkat hogyan használhatják fel az előfizetési lista meghatározásánál. Ki-

emeltük például azokat a folyóiratokat, amelyekre nem tudtunk külső/belső használati statisztikát kimutatni az elmúlt egy évben, és/vagy amelyeknek nincs, vagy nem jelentős az impaktfaktora (2. ábra).

Az impaktfaktor

Az adatokat a Web of Science Journal Citation Report adatbázisából nyertük, melyet az MTA Könyvtára bocsátott rendelkezésünkre. A jelenlegi 981 folyóiratunk közül 324 címnek van impaktfaktora, legmagasabb factorszámú a *Nature* (34.48) és a *Science* (29.74) című folyóirat. Tanszékeink közül kiemelkedik a Sociology, melynél a címek 62%-ának van impaktfaktora, ezt követi az Economics (56%), a Political Science (55%), és az Environmental (55%) (3. ábra).

Title	ISSN	Format	Print Usage	Online Usage	IF	Note	Price
Journal of Baltic studies	0162-9778	p+o	✓	144	0.596		464.19
Journal of democracy	1045-5736	print	✓	664	1.317	Project MUSE	79.11
The Journal of political philosophy	0963-8016	p+o	✓	135	1.000		965.29
The Journal of politics	0022-3816	p+fo	✓	165	1.805		294.04
Journal of theoretical politics	0951-6298	p+fo	✓	44	0.829	Don't cancel (SAGE)	726.62

IF = Impact factor, Prices given in EUR

2. ábra Kivonat a Political Science tanszék részére elküldött folyóirat-előfizetési listából

Tanszék	Cím	Impaktfaktor	Note
Sociology	Annual review of sociology	3.702	
	American journal of sociology	3.476	
	Cultural anthropology : journal of the Society for Cultural Anthropology	3.350	
	American sociological review	3.221	Please do not cancel. (SAGE)
Economics	Journal of economic literature	6.919	Comes with American Economic Review
	Quarterly journal of economics, The	5.647	
	Journal of financial economics	4.020	Please do not cancel. (Elsevier - EISZ)
Political Science	Political analysis (Online)	3.756	
	American political science review, The	3.207	
	Annual review of political science	2.619	
Environmental	Nature	34.480	
	Ecological monographs	4.862	
	Renewable & sustainable energy reviews	4.842	Please do not cancel. (Elsevier - EISZ)
	Environmental science & technology (Washington D. C. Online)	4.630	

3. ábra Egy tanszéken belül is igen jelentős impaktfaktoralal büszkélkedhetnek egyes folyóirataink

Azoknál a folyóiratoknál, amelyek több tanszékhez is tartoznak, a költségeket a könyvtár osztja meg (shared title/cost). Néhány elektronikus folyóirat költségét a tanszékek jelentős része közösen állja, ilyenek például a *Financial Times Online*, vagy a napilapokat tartalmazó PressDisplay.

Előfizetési formátumok, ÁFA-kalkulálás

A folyóiratok előfizetési árának folyamatos emelkedése szükségessé tette, hogy elemezzük az árak változásainak okát. Mivel azt tapasztaltuk, hogy a különböző formátumú folyóiratok ára más-más arányban változik, integrált rendszerünk – a Millennium – segítségével feltérképeztük kurrens állományuk formátumbeli megoszlását (1. táblázat).

1. táblázat

Az előfizetési formátumok adatai

Előfizetési formátum	Címek száma	%-os megoszlás
Nyomtatott	546	55,8%
Nyomtatott + előfizetett online	205	20,9%
Nyomtatott + ingyenes online	171	17,4%
Csak online	57	5,7%
Mikrofilmlap	2	0,2%
Összesen	981	100,0%

Azoknál a folyóiratoknál, amelyekhez a nyomtatott előfizetés mellett online is hozzáférünk, két csoportot különíthetünk el. Az első esetben az online elérésért külön fizetni kell, míg a másik esetben a nyomtatott előfizetésének árába belekalkulálták az online elérését is.

A folyóiratok ára az elmúlt években átlagosan évi 7%-kal emelkedett. 2011-ben újdonságként jelentkezett a nyomtatott + online folyóiratok esetében az ún. kettős ÁFA-számítás (dual VAT). Ennek lényege, hogy egy nyomtatott + online formában előfizetett folyóiratnál kétféle ÁFA-val kell számolni: a nyomtatott verzióra 5%-ot, míg az online verzióra 25%-ot kell rászámolni. Ez nemcsak az árak emelkedését idézte elő, hanem megduplázta a könyvtárosok munkáját is a számlák kezelésénél.

Sokszor tapasztaltuk, hogy a dual VAT következtében az adott folyóirat ára akár 18%-kal is maga-

sabb lett, mint a megelőző évben. A vizsgálat kiterjedt az összes tanszék összes címére. Több tanszék és a könyvtár részéről is felmerült az igény, hogy a nyomtatott folyóiratok helyett az online verziót részesítsük előnyben, de a totális átállást a mintegy 20%-os költségemelkedés kellelteti.

Folyóirat-szolgáltatók

A folyóiratok kezelésénél megkönnyíti a dolgot, ha az előfizetéseket egy nagyobb szállító fogja össze, mivel így egy felületen tudjuk nyomon követni az aktuális állapotokat. Természetesen nagyon fontos, hogy a szállítót folyamatosan tudjuk ellenőrizni.

Folyóirataink jelentős részét (85%) az EBSCO-n (2008 óta Minerva-EBSCO) keresztül fizetjük elő, rajta keresztül intézzük a hiányok reklamálását, az előfizetést és a lemondást is. A folyóiratok kisebb részét a kiadóktól közvetlenül rendeljük, ezekkel több probléma szokott lenni: késik a számla, nem jön a folyóirat, nem reagálnak a reklamálásokra.

A napi- és hetilapjainkat négy nagyobb szolgáltatónál rendeljük: Librotrade, Helír, Hungaropress és Médialog.

A korábbi években több folyóirat-szolgáltatóval is kapcsolatban álltunk, például Blackwell, SWETS, vagy az akkor még önálló Minerva. Több mint 10 éve már az EBSCO a fő folyóirat-szolgáltatónk.

2010-ben árajánlatot kértünk a folyóiratok egy meghatározott csoportjára a SWETS folyóirat-szolgáltatótól is. Az összehasonlítás során az áron kívül fontos volt számunkra a szolgáltatók által nyújtott kezelőfelület használhatósága, ügyfélszolgálatuk, online ügyintézésük hatékonysága, válaszadásuk gyorsasága. A két cég összehasonlítása azt eredményezte, hogy az EBSCO által nyújtott szolgáltatásokat kedvezőbbnek, rugalmasabbnak, hatékonyabbnak ítéltük, emiatt nem került sor szolgáltatóváltásra. Az ár tekintetében is az EBSCO-t találtuk kedvezőbbnek, mivel a SWETS 2011-re becsült árakkal számolt, az EBSCO pedig bekérte a kiadóktól a friss árakat. Az EBSCO ügynökség mellett szólt az az érv is, hogy könyvtárunk kérésének megfelelően tanszékenként kezelik az előfizetéseket. Minden tanszékünk kapott egy előfizetési kódot (pl.: SUB 01), s ezen belül ábécésorrendben kapjuk az előfizetési listákat, nem pedig ömlesztve az összes folyóiratunkat. A kérdése-

ket, reklamálásokat is ennek keretében tudjuk intézni.

Folyóiratok és adatbázisok összefüggései

A folyóiratok és adatbázisok sok ponton összefüggnek. Jó példa erre az EISZ-konzorcium, melynek keretében hozzáférünk más konzorciumi tagkönyvtárak által előfizetett Elsevier (ScienceDirect) és egyéb folyóiratokhoz. Ehhez meg kell tartanunk saját Elsevier-kiadású nyomtatott folyóirat-előfizetéseinket, valamint önrésszel kell az adatbázis költségeihez hozzájárulni.

Hasonló az előfizetési modell a Sage Journals – Social Science and Humanities Collection – esetében, ahol meg kell tartanunk a létező előfizetéseinket akár online, akár nyomtatott formában, valamint fizetnünk kell egy bizonyos összeget az adatbázis eléréseért. Itt 45 folyóirat előfizetéséről van szó és egy bizonyos plusz összeg fejében 422 címhez férünk hozzá online.

Bizonyos adatbázisok előfizetésénél, ha egyes címeket nyomtatott formátumban is megrendelünk, jelentős árengedményt adnak. Ilyen előfizetési formát kínál a SpringerLink vagy a Project Muse.

A fent említett cikkadatbázisok összehasonlítása (2. táblázat).

2. táblázat
Összehasonlítási adatok

Adatbázis	Előfizetett címek száma	Hozzáférhető címek száma
ScienceDirect-EISZ	57	2143
SAGE	45	422
SpringerLINK-EISZ	23	2630
Project Muse	41	475
Összesen	166	5670

A könyvtár 2007-ben bevezette a Journal Search eszközt (4. ábra), melynek segítségével a könyvtárban elérhető összes folyóirat egy felületen kereshető. A program beépített linkfeloldó segítségével elérést biztosít a kiadványhoz, és automatikusan frissíti a teljes szövegű hozzáférés időbeli lefedettségére vonatkozó adatait. Részletes információt nyújt egy adott folyóirat nyomtatott és online, teljes szövegű állományáról, valamint arról, hogy mely adatbázisokban érhető el, milyen időszakban. A CEU Print Holdings linkre kattintva az adott folyóirat katalógusrekordjához jutunk.

Összefoglalásként elmondható, hogy az adatbázisba szervezett folyóiratok nagyságrendekkel több teljes szövegű cikkhez adnak hozzáférést, mint az önálló előfizetések.

4. ábra A TDNet Journal Search folyóirat-kereső

Nem szabad viszont arról elfeledkezni, hogy így nem mindig érzük el a folyóiratok legfrissebb számainak, mert egyes adatbázisoknál (pl. EBSCO, Westlaw, LexisNexis) 6-12 hónapos embargó van. További problémát jelenthet, hogy az adatbázisok tartalma nem állandó, az adatbázis-szolgáltató nem garantálja 100%-osan, hogy minden egyes folyóirat folyamatosan elérhető lesz nála, így az adatbázis-előfizetések nem pótolják az önálló folyóirat-előfizetéseket. Erre jó példa az Economist c. folyóirat, amely jövőre kikerül az összes adatbázisból, így csak a kiadóval kötött önálló szerződéssel férünk hozzá az online változathoz.

Végezetül a 3. táblázat segítségével mutatom be, hogy 2010-ben melyek voltak a legtöbbször használt kurrens címek, s hogy ezek mely adatbázisokban, illetve online felületen érhetők el.

3. táblázat
2010-es használati adatok

	Cím	Teljes szövegű letöltés 2010-ben	Online elérés
1.	Energy policy	1369	ScienceDirect
2.	The American historical review	1116	EBSCO, JSTOR
3.	American journal of sociology	982	JSTOR
4.	International journal of urban and regional research	962	Wiley Online Library
5.	Ethics	791	EBSCO, JSTOR

6.	Communist and post-communist studies	672	ScienceDirect
7.	Journal of democracy	664	Project Muse (Premium Collection)
8.	Journal of political economy	661	EBSCO, JSTOR
9.	East European politics and societies: EEPS	646	SAGE
10.	Signs: Journal of women in culture and society	627	JSTOR

Megjegyzések

- ¹ A tanszékek esetében az angol nyelvű megnevezést használjuk.
- ² Periodicals Price Survey 2011 – Under Pressure, Times Are Changing: By Stephen Bosch, Kittie Henderson, & Heather Klusendorf
http://www.libraryjournal.com/lj/ljinprintcurrentissue/890009-403/periodicals_price_survey_2011_.html.csp

Beérkezett: 2011. X. 8-án.

